

Едвин Сугарев

Да се пише за Биньо е предизвикателство: с това са съгласни всички, които са опитвали. Едва ли в цялата история на българската литература има друг друг такъв костелив орех – и едва ли за нечия друга поезия ще открием толкова полярно несъвместими мнения, колкото предизвиква неговата. Често определят стиховете му като “неразбиреми” – и те наистина са, само че не в смисъла, който най-често се крие зад това определение – че не пасват на нечия критическа матрица и не се коренят в нечия традиция. Те са неразбираеми в смъсъла, в който е неразбираемо сътворението – неговата цел и неговия смисъл; също така в смисъла, в който е неразбираемо и битието – с неговата крехкост и вечност, с неговата обреченост и величие.

И така – сътворение и битие: поезията на Биньо Иванов се изразява чрез тези два термина, те са нейните хоризонти и нейните ориентири. В “Изначално и после” – голямата студия на Енчо Мутафов, която поне според мен е най-свестния текст, писан за Биньо до този момент, се говори за митопораждащите метафори на поета, за пренареждане на света в митически порядък, при който обаче митологичното има преди всичко естетически функции. Бих добавил, че това пренареждане е от толкова абсолютен характер, че разгражда сетивното до хаотична смесица, стапя го в поетичната ретора, превръща го в магма и отново го твори – с размаха и самочувствието на Създател.

Иначе казано: поетичната митология на Биньо Иванов е от космологичен порядък; поетичното не описва и тълкува – то направо създава – и създава свои, неподозирани светове. Или може би просто открява завесата, дарява сетивата ни с възможност да видим и усетим светът такъв, какъвто е – в цялата му многоликост и универсалност, в цялото му неевклидово величие. Това обаче не е спектакъл – това също е космогонична митология – при това от най-висш порядък, качество и въздейственост.

Тази поезия е толкова богата, че всеки от критиците, които я описват /в скоби казано – “описват” е точната дума, защото тя не може да бъде анализирана, тъй като не се вмества в координатната система на логиката и разума, в която са положени всички инструменти на аналитичния прочит/ - та всеки от тези критици може да изгради своя собствена визия за нея, коренно различна от тази на другите; да намери свой собствен код за разчитането ѝ – и дори свое предпочитано стихотворение, което да му послужи като врата за Биньовия поетичен свят. Аз също съм си избрал едно такова и тъй като то е сред най-кратките му поетични текстове, ще си позволя да го цитирам изцяло:

ДЪРВЕНАТА ГЪБА,

*на която мама кърпеше чорани;
въздуха самотен, дето го наричат Космос –
всичко
на челото ми се вързва
като кърпа.*

Клонка се огъва по света наблизно,

към очите ми догряват свършени звезди...

*Като ти подавам хляб,
ти давам
нещо:
с дървената гъба ти го давам,*

с въздуха самотен.

Това стихотворение би могло да се нарича “Поетическото изкуство” – само че при Биньо просто не би могло да провирее подобно банално заглавие. Факт е обаче, че то описва тайнството на поетичното с пълнота, съкровеност и лаконизъм, които според мен изобщо не са постигнати в многото опити на българските поети от различни времена да опишат своя занаят. Защото точно това е поезията: да вържеш вселената като кърпа над главата си – да усетиш със сетивата, които Бог ти е дал, но и с още няколкото, които поетите имат точно защото са поети; да осмислиш с най-съкровената дълбина на съзнанието си – и физически, и метафизически – че всичко е свързано с всичко, че всичко е Едно.

Чрез това Едно най-мимолетното се свързва с най-устойчивото – както в стихотворението на Биньо са свързани самотният въздух, дето го наричта Космос, и дървената гъба за кърпене на чорапи. И тази свързаност не е фиктивна: тя действа, тя движи всички ни и всичко около нас: тъкмо защото през всички ни и всичко около нас преминават фините фибри, по които тече и пулсира общата енергия в организма на вселената. Тази връзка на вечното и мимолетното е всъщност основна философска категория – можем да я открием при повечето автори, търсили трансценденталните измерения на битието – при Майстер Екхард например, или в ключови метафори, около които се центрира съзнанието: такава е например основната будистка мантра “Ом Мани Падме Хум”, чийто буквален превод е “Скъпоценност в лотоса”. Чрез нея се свързват най-крехкото и мимолетното – цвета на лотоса, чиито корени са в калта, с най-твърдото и устойчивото – диаманта, побрал в себе си светлината като символ на вечното и божественото. Същото е и в поезията: примерно Борис Христов има едно тристишие, което изразява много точно цялата обвързаност и взаимозависимост, която съществува между всичко и всичко:

*Вдигнеш ли ръка, за да погалиш,
разместваш въздуха
на цялата вселена.*

Точно в този контекст може да бъде разчетено и стихотворението на Биньо: в него огъването на клонка под снега се свързва със светлината на свършени звезди – светлината, която достига до нас хиляди години след като тези звезди са изчезнали. Тази свързаност всъщност е и нещото, което осмисля нашата индивидуална съдба, кара ни да надмогнем екзистенциалната си обреченост, говори ни, че всъщност няма смърт, че битието няма край, че светлината на съществуването ни тук нямча как да отмре, че тя ще продължи след нашия край и че отлитайки от този краен в измеренията си свят, тя докосва вселени, за чието съществуване не сме и подозирали.

Има и още един смисъл, в който това стихотворение е важно за разбирането на казаното от Биньо – или по-точно може би е да се каже – на избликлалото от Биньо, защото той не изричаше поезията, не я и измисляше, а бе чисто и просто неин извор, процеп, през който тя прониква в нашия свят. Поезията е **даване** – казва това

стихотворение, тя се дава така, както подаваш хляб на ближния, ала с това даване винаги даваш много повече от очевидното – и винаги жертваш в себе си нещо повече от необходимото. Жестът на споделяне е жест, с който правиш за другия възможно съприкосновението между субективното и обективното, между човека и вселената. Това споделяне не е просто и само ритуал от света на словото; то е и жертвен акт – защото с него разтваряш себе си, допускаш другия в най-съкровените си и най-интимни дълбочини – там, при “дървената гъба / на която мама кърпеше чорапи”. В този смисъл и поезията не е пазена на тайни – тя е разтваряне, разголване, е стриптийз на душата, е даряване с нова зрение за невидимото и неизразимото. Чрез поетичния акт човек неизбежно става уязвим – и затова поетите толкова трудно понасят ежедневно, и затова Бог прибира толкова рано най-добрите от тях.

Осъзнаването на тази вътрешна връзка между нещата създава и онази особена магия, която отделя поетичното от обикновеното слово. Тук може би е необходимо и едно терминологично уточнение – за мен поетът не е просто човек, способен да пише стихове. Поетът е човек, способен да създаде **свой собствен свят** – и в този смисъл поезията по условие е космогенична; тя не описва, тя **създава**. Обичайно човек съзнава, осмисля и действа на базата на противопоставяния между аза и света: логиката работи само в дуалния свят, само на базата на причинно-следствени вериги – извън него тя е немислима. Светът, в който съществува усещането за допир между огъването на клонката и свършека на звездите, не е логичен – той е поетичен свят. Чрез неговото изграждане поетът създава своята обетована земя и пребивава в нея – и този чисто негов свят е свят на **недуалността**. В него всичко е свързано с всичко, всичко зависи от всичко и образува един цялостен организъм; всеки наш жест променя този свят и ние се променяме от всеки жест в него; вселената е вързана като кърпа над главите ни – и само това вързване ни помага да съпреживеем поетичното – което не е наша измислица, а самото битие на реалното, неговата скрита, трудно доловима за другите вътрешна енергия.

Тъй като говоря за неща, които могат по-скоро да бъдат усетени, отколкото описани, ще си послужи с единствения достъпен инструмент, който е възможен в текива случаи: езика. С уговорката и пълното съзнание, че само той е недостатъчен – че езикът е само портата към поетичното преживяване – един факт, който впрочем в много голяма степен е и характеризиращ поезията на Биньо.

Когато изречем думата “стол”, ние имаме предвид конкретен предмет, на който се седи. Нямаме предвид и най-често не ни и интересуват дълбочинните валенции, които се крият зад сетивната определеност и утилитарната функция на този предмет: че столът е от дърво, което пази дървесните линии на ствола, от който е било издялано; не долавяме възвисеността и гибелта на това дърво, пръстта, в която са били впити неговите корени, соковете, които са протичали в него, листата и цветовете, които са никнели и са се свличали от неговите клонове, слънчевите лъчи, които са галели тези листа.

Е, поетите са тези, които **имат предвид тази перспектива**, когато изречат думата “стол”; и не само тази – а и още много други перспективи. Те знаят, че думите са не само назовавания, но и прозорци към трансценденталното; че съществуват

невидими нишки, които свързват **всяка пращинка с вселената**. Изкачването по тези нишки означава достигане на все по-високи нива на съпричастност и всеобщност: те достигат до клони на различни понятийни стволоче, между които са възможни скокове. За евклидовото съзнание преминаването от един ствол на друг означава да се слезе обратно на земята, да се измине някакъв път и да се започне ново изкачване. Тъй като знаят, че всичко е свързано с всичко, поетите най-често не си правят този труд, а прескачат – както катериците скачат от дърво на дърво. Енергията на тези скокове всъщност създава поезията.

И ако трябва да се отдалечим малко от номинативните и понятийни функции на езика, бихме могли да кажем, че светът е отделен и различен само тук, на повърхността на конкретното и логичното. Там горе – високо над нас – нещата се **засводяват**: както кърпата засводява онова “всичко” над черепа на Биньо. Поезията и религията са двете области в човешкото познание, които изследват и описват това засводяване – оттам и взаимния интерес, и многото паралели помежду им. Колкото по-голям е мащабът на това засводяване, който по-главоломен е скокът между отделните стволоче, толкова по-особен, по-друг, по-неразбираем за обичайната логика става поетичният свят, сътворяван като обетована земя за поета. И идва един момент, в който поезията не изследва и не изобразява видимия свят, не търси неговите вътрешни връзки – а направо го пре-написва, пре-измисля и пре-сътворява.

Така стават възможни не само странните на пръв поглед образи и съответствия в поезията на Биньо, но и нещо по-дълбоко: тяхната флукутивност, тяхното преливане, тяхната извънмерна неустановеност, тяхното превръщане в глина за Биньовите грънчарски ръце. Всъщност той не описва света, а го извайва; пресъздава го, като отнема и направо унищожават неговата установеност и застиналост. При него всъщност битието на нещата, тяхната природа или дори “природи” не е обект на констатации и не е извлечение от причинно-следствените връзки между тях, не е дори материя: то е обтичане, е живееща и обживяваща ни енергия: едно неуловимо, проплъзващо и изплъзващо се нещо, което поради своята вездесъщност няма име и форма, което други наричат с думата Бог, ала Биньо се отказва и от нея, тъй като смята, че и тази матрица е твърде тясна.

Затова не само реалния свят, но и координатната система, в която го полагаме, е изоставена: поетиката на Биньо се занимава с неевклидовата геометрия на поетичното. Затова примерно катерицата е дълга колкото бора, а слънцето е корен дълбоко в небето; затова и “Всичкото”, което е център в Биньовата поетична вселена, може да бъде изразено единствено с преливане и танц между голямото и малкото, между ефимерното и вечното, както реката – тази пътека към морето, може да бъде изразена само чрез танцуващите по повърхността ѝ слънчеви отблясъци, чрез превръщането ѝ в метафора, свързваща трайността и вечната менливост – и на човешкия, и на божия свят. Точно тази неевклидова философия на съществуването – която същевременно е и игра с неговите фрагменти, е в центъра на друго едно ключово за разбирането на Биньо стихотворение – “До другата трева”:

*“Средречна песъчинка, светило на небето,
нахапана малина, ужилена забрадка,
начукан боб разсеян и лодка за морето,
и радио в ухото на тъжния съсед,
до другата трева довиждане и всичко.”*

Напразно любителите на прилежното слово могат да търсят обяснения какво свързва средречната песъчинка със светилото на небето, как една малина може да бъде

нахапана и една забрадка ужилена, защо начуканият боб е разсеян и прочее подобни – не, няма да намерят обяснения. Нещо повече: не са нужни – заедността на всички тези фрагменти се съдържа в интуицията, скрита зад голата дума “всичко”. Нещо още повече: **няма време** за обяснения. “До другата трева” носи заглавието на първата Биньова стихосбирка, издадена с триста зора и след безброй митарства; то е и първото стихотворение в тази първа стихосбирка. И това стихотворение е **реквиемно**: Биньо се сбогува с нас още преди да е започнал. Защо?

Защото няма време. Никога няма време в поетичното битие – нито за обяснения, нито за колебания: на това съзнание се дължи всъщност и извънредната екстремност на неговата поезия – нейната сила да ни влече, да ни вмъква в своите въртопи; нейното жадно всмукване, което пръсва дори езиковите решетки, разгражда всички ограничения, оставя словата и усетите **свободни**. И няма никаква тъга в това сбогуване – въпреки че съзнанието за неговата неотвратимост диша и пулсира не само тук, но и на много други места в стиховете на Биньо. Той знае, че животът е път към смъртта, само че самата смърт я няма: тя е само процеп, е пътуване до лакомия край на тишината, която няма край, е и възвръщане с другата трева. Защото с нас няма да си отиде нищо от нас, защото ние сме само част от общото битие на всичко съществуващо, на Всичкото, което съществува. Не случайно в заскобената част на това прощаване ще срещнем и стиха: “и всичко пак си идва, но ме заобикаля”. Тръгвайки си от този свят, ние се сбогуваме само до другата трева – с нея ще бъдем възвърнати и ще останем – като камъните в дъното на реката, през които протича самото битие.